

CREȘTINISMUL MONDIAL LA CINCI SUTE DE ANI DE LA REFORMĂ (1517-2017). CÂTEVA PERSPECTIVE ISTORICE ȘI REPERE STATISTICE

Daniel BENGĂ*

WORLD CHRISTIANITY FIVE HUNDRED YEARS AFTER THE REFORMATION (1517-2017). SOME HISTORICAL PERSPECTIVES AND STATISTICAL LANDMARKS (Abstract)

The present article assumes the risky task to provide a synthetic view on the historical milestones related to the spread of Christianity on all continents of the earth since the European Reformation time until today. Through the European colonization the Christians brought the Gospel to America, Africa, Asia and Oceania. While the Protestants organized themselves in Europe in the 16th century, the Catholic missionaries were already spreading the Christian faith in the Americas, Africa and Asia.

This article focuses on the historical landmarks of the Christian missions in these new areas and shows the main characteristics of each new Christianized continent. The historical perspectives are accompanied by a special focus on the numerical situation and the trends of contemporary Christianity on all continents. To present this historical development we have systematically organized the material on continents, trying to follow in each case (Europe, North America, Latin America, Africa, Asia and Oceania) the above-mentioned approaches. Since the major Western countries (Spain, Portugal, England, France, Holland, Belgium, Italy, Germany), which have created colonies outside Europe, were both Catholic and Protestant, they exported the Christian fragmentation from Europe to the other continents.

After about five hundred years of Christian missions worldwide, in 2010 out of the 6.9 billion inhabitants of the earth, about 2.3 billion were Christians, 1.5 billion were Muslims and 948 million were Hindus. Estimates for 2020 show for the first three world religions the following situation: of the 7.6 billion people on Earth 2.5 billion shall be Christians, 1.8 billion Muslims and one billion Hindus. The today's globalization and the technological revolution have led to very rapid

* Pr. Prof. Univ. Dr., Directorul Școlii Doctorale „Dumitru Stăniloae” a Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea din București.

changes in the Christian denominational composition, so that a very precise prediction on the future of the Christian evolution in many areas of the world remains quite difficult.

Keywords: Christianity, Mission, Catholicism, Protestantism, Orthodoxy, Christian statistics.

În 31 octombrie 2017 se împlinește o jumătate de mileniu de când călugărul augustinian Martin Luther¹, la vremea aceea preot, predicator și profesor în Wittenberg, a publicat 95 de teze privitoare la indulgențe și la alte aspecte ale teologiei apusene medievale². Invitația acestuia, adresată teologilor vremii, de a se implica într-o dezbatere pe marginea tezelor sale a condus, după câteva zeci de ani de dispute teologice, acuze reciproce și intervenții militare, la nașterea protestantismului³. Deși, în mod tradițional, se vorbește doar despre trei mari confesiuni creștine (ortodocși, catolici și protestanți), totuși apariția protestantismului marchează intrarea pe scena istoriei a celei de-a patra mari ramuri creștine⁴.

¹ Bibliografia referitoare la viața, activitatea și teologia sa reformatoare este imensă, astfel că amintim doar câteva lucrări apărute în limba română: Michael Mullett, *Luther*, traducere de Mirella Acsente, Editura Artemis, București, 2007; Keith Randell, *Luther și Reforma în Germania, 1517-1555*, Traducere Horia Niclescu, București, Editura All, 1994; Pr. Prof. Ioan I. Ică, *Martin Luther și reforma bisericii din perspectivă ortodoxă*, în „Ortodoxia”, XXXV(1983), Nr. 4, p. 487-495; Hermann Pitters, *Semnificația reformatorică și ecumenică a teologiei lui Luther*, în: „Ortodoxia”, XXXV (1983), nr. 4, p. 481-487; Florentina Cazan, *Concepția politică a reformatorului german - Martin Luther*, în „Revista de Istorie”, Tom XXX (1977), Nr. 5, p. 901, 912.

Din anul 2003 la Editura Logos din Cluj-Napoca apare *Colecția Reforma*, în care au apărut până acum trei volume din scrierile lui Martin Luther traduse în limba română. Cf. Martin Luther, *Scrieri*, vol. 1 (Cele 95 de teze, Despre libertatea creștinului, Despre robia babiloniană a bisericii, Către nobilimea germană), trad. Petru Foma, Editura Logos, Cluj-Napoca, 2003; Martin Luther, *Scrieri*, vol. 2 (O predică despre căsătorie, Patimile lui Hristos, Isus S-a născut evreu, Despre faptele bune, Scrisoare către trei călugărițe, Către domnii consilieri, Îndemn la pace și împotriva hoardelor, Dacă și soldații pot fi mântuiți), trad. Petru Foma, Editura Logos, Cluj-Napoca, 2006; Martin Luther, *Scrieri*, vol. 3 (Comentariu la Epistola către Romani, Comentarii la Epistola către Galateni, Catehismul mic, Scurte explicații la Catehismul mic), trad. Petru Foma și Iancu Moscovici, Cluj-Napoca, Editura Logos, 2013.

² Cf. Volkmar Joestel, *1517, Luthers 95 Thesen: Der Beginn der Reformation*, Berlin, 1995; Martin Luthers 95 Thesen, mit den dazugehörigen Dokumenten aus der Geschichte der Reformation, hrsg. von Kurt Aland, Hamburg, 1965; Daniel Benga, *Cele 95 de teze ale lui Martin Luther (1517) - prezentare și scurt comentariu*, în: „Ortodoxia”, vol. LIV (2003), nr. 1-2, p. 97-105.

³ Termenul este folosit pentru denumirea generală a tuturor ramurilor protestante, care în mod oficial nu îl folosesc în titulaturile lor, numindu-se evanghelice, reformate, anglicane, metodiste etc.

⁴ După Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon (451), bisericile vechi orientale (Biserica siro-iacobită, Biserica coptă, Biserica etiopiană, Biserica armeană, Biserica din India) s-au rupt de cea bizantină și au evoluat separat, comuniunea dintre acestea nefiind restabilită nici astăzi. Aceștia li se adaugă Biserica nestoriană și Biserica maronită. Pentru o succintă prezentare a istoriei și situației actuale a acestor biserici cf. Dietmar W. Winkler/Klaus Augustin, *Bisericile de Răsărit. O scurtă prezentare*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2003, p. 51-72. A doua mare ruptură este cunoscută în istoriografie ca „Marea Schismă” dintre Constantinopol și Roma din anul 1054, marcând despărțirea creștinismului bizantin oriental de cel latin occidental. În fine, ruptura inițiată în 1517, în interiorul creștinismului occidental, a adus cu sine apariția confesiunilor protestante, din care s-au dezvoltat mai apoi cele neoprotestante.

Colonizarea europeană, misiunile creștine, globalizarea și revoluția tehnologică au condus la răspândirea diferitelor ramuri creștine – ortodocși, vechi orientali, catolici, protestanți și neoprotestanți pe toate continentele lumii.

Articolul de față își asumă riscul de a oferi într-un spațiu foarte restrâns câteva repere istorice legate de răspândirea creștinismului pe toate continentele lumii, în jumătatea de mileniu cuprinsă între anii 1517-2017. Succintele perspective istorice sunt însoțite de reperele și caracteristicile fundamentale pe care credința creștină le-a luat în spațiile extra-europene, precum și de o privire specială asupra situației numerice și a tendințelor creștinismului contemporan pe toate continentele lumii⁵.

Pentru a prezenta sistematic această evoluție istorică am organizat materialul expunerii pe continente, înțelegând geografic, încercând să urmărim pentru fiecare în parte (Europa, America de Nord, America de Sud, Africa, Asia, Australia și Oceania) elementele menționate⁶. Deși expunerea de față are drept reper împărțirea lumii pe continente geografice, cercetarea istorică și culturală folosește și alte moduri de delimitare a spațiilor lumii, precum „civilizații” definite cultural tip Huntington, spații culturale, spații lingvistice sau mari zone economice tip *Global North* versus *Global South*. Singura excepție de la regula geografică a expunerii am introdus-o privitor la America, unde în capitolul dedicat Americii de Nord am exclus Mexicul, a cărui istorie creștină am tratat-o împreună cu a celorlalte state din America de Sud, cu care constituie împreună America Latină⁷.

Continentele geografice nu sunt însă unitare, monolitice, ci eterogene, complexe și diverse, fiind caracterizate de etnii, rase, culturi, religii, realități sociale, economice și politice, dar și de evoluții istorice diferite, astfel că este imposibilă o

⁵ Deși am ales în mod simbolic anul 2017 ca reper *ad quem* al cercetării, datele preluate din rapoarte ale institutelor de cercetare a răspândirii creștinismului se referă la anii 2009-2016. De asemenea, există estimări referitoare la numărul creștinilor și evoluția religioasă a umanității pentru anii 2020-2050.

⁶ Există două mari instituții care realizează rapoarte privitoare la numărul creștinilor din întreaga lume și de ale căror studii ne vom folosi. Primul este *Center for the Study of Global Christianity*, Gordon-Conwell Theological Seminary, South Hamilton, Massachusetts, iar celălalt este *Pew Research Center* din Washington DC. Metodologia de realizare a statisticilor pornește de la analiza numărului de nașteri și decese, convertiri, emigrație, imigrație etc. *Centrul pentru Studiul Creștinismului Global* folosește însă și date preluate din statisticile confesiunilor și denominațiunilor creștine, apărând astfel discrepanțe între cele două. În studiul de față am indicat de fiecare dată locul de unde am preluat statistica respectivă în aparatul critic.

⁷ În articolul de față prin America Latină înțelegem întregul subcontinent la sud de Statele Unite ale Americii, inclusiv Caraibe, plus America de Sud. Toate lucrările de istorie bisericească pe care le-am consultat urmăresc această împărțire America de Nord (fără Mexic) - America Latină în expunere. Astfel, America Latină, un concept creat în secolul al XIX-lea, acoperă întregul spațiu american din Mexic și Caraibe până în Chile, Uruguay și Argentina. Cel mai nordic punct în care misionarii spanioli franciscani au ajuns a fost orașul San Francisco, astăzi în SUA. Din marile viceregate spaniole, în urma procesului de independență din secolul al XIX-lea s-au format peste douăzeci dintre statele actuale ale acestui continent. Privitor la complexitatea, controversalele și fațetele nenumărate ale evoluției și istoriei conceptului „America Latină” a se vedea Hans-Jürgen Prien, *Das Christentum in Lateinamerika*, Evangelische Verlagsanstalt, (Kirchengeschichte in Einzeldarstellungen, IV/6), Leipzig, 2007, p. 5-7.

prezentare completă, atotcuprinzătoare și cu atât mai puțin eshaustivă a istoriei creștine a acestora⁸. Deoarece principalele state occidentale (Spania, Portugalia, Anglia, Franța, Olanda, Belgia, Germania, Italia), care și-au creat colonii în afara Europei, erau atât catolice, cât și protestante, fragmentările creștinismului european au fost exportate și pe celelalte continente⁹. Dintre țările ortodoxe care au desfășurat misiuni pe alte continente menționăm Rusia, care prin misiunile întreprinse în China și Japonia, de exemplu, a contribuit la sporirea diversității creștine în spațiile asiatice.

Evoluția și harta confesională a creștinismului în Europa

Născut geografic în Asia, creștinismul a rămas vreme de cincisprezece secole strâns legat de regiunea Mării Mediterane (*Mare Nostrum*). Deși s-a răspândit de-a lungul coastelor mediteraneene pe trei continente – Asia, Europa și Africa – încă din primele secole, creștinismul a fost răspândit sistematic de puterile creștine europene până în adâncul Africii, al Asiei, în America, în Oceania și în Australia abia după epoca marilor descoperiri geografice, inaugurată de înconjurul Africii de către portughezul Bartolomeu Diaz în 1488 și continuată, în 1492, prin descoperirea Americii de către Cristofor Columb și prin călătoria în India a lui Vasco da Gama, din 1497-1498¹⁰.

În Europa, după Reforma din secolul al XVI-lea și războaiele religioase care au însoțit-o, s-au conturat deja granițele confesionale ale continentului în modul următor: Răsăritul și Sud-Estul Europei au rămas majoritar ortodoxe (Rusia, Ucraina, România, Bulgaria, Serbia și Grecia), Sudul și Sud-Vestul (Italia, Spania și Portugalia) au rămas majoritar catolice, în timp ce Nordul și centrul (Danemarca, Suedia, Finlanda, Norvegia, Olanda, Belgia) au devenit majoritar protestante. În Germania, Elveția, Franța și Austria catolicii și protestanții au coexistat atât conflictual, cât și pașnic. În insulele britanice majoritatea englezilor au îmbrățișat anglicanismul, irlandezii au rămas precumpănitor catolici, în timp ce cei mai mulți scoțieni au devenit reformați (calvini)¹¹.

Creștinismul a evoluat diferit în Răsăritul și în Apusul Europei de-a lungul următoarelor secole. În Apus, delimitarea geografică confesională a fost marcată substanțial de *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), în timpul căruia puterile catolice și protestante ale Europei s-au înfruntat¹². Revoluția franceză din 1789 și confruntările

⁸ În toate introducerile realizate la cărți care încearcă o descriere a creștinismului în Asia, Africa sau America, autorii lor remarcă greutatea insurmontabilă în prezentarea unitară și egală a realităților creștine, dată fiind fărâmițarea statală, mulțimea limbilor etc.

⁹ Astăzi, reprezentanți ai comunităților creștine din Africa și Asia reproșează europenilor, că prin încreștinarea confesională realizată au dezbinat triburi sau popoare aflate până atunci în armonie.

¹⁰ Cf. Jonathan Hill, *Ghid al istoriei creștinismului*, Oradea, Casa Cărții, 2008, p. 276, 277.

¹¹ Pentru o prezentare sintetică a reformei din Europa cf. Ulinka Rublack, *Die Reformation in Europa*, 2. Auflage, Frankfurt am Main Fischer Taschenbuch Verlag, 2010.

¹² Deși este considerat un război religios între catolici și protestanți, au existat alianțe ale țărilor catolice cu cele protestante împotriva unei alte țări catolice sau protestante (de ex. Franța aliată cu Suedia împotriva Habsburgilor). Cf. Graham Darby, *Războiul de Treizeci de Ani*, traducere de Daniela Mișcov, București, Editura All, 2004.

ideologice dintre catolicism și lumea modernă au condus la începutul secularizării în unele state vest-europene. Confruntarea cu industrializarea și urbanizarea Europei, ideologiile anticreștine ale multor partide liberale și socialiste și imposibilitatea adaptării rapide la noile evoluții politice, sociale și culturale europene au condus la scăderea procentuală a numărului creștinilor europeni, în ciuda deschiderii pe care Biserica Romano-Catolică a arătat-o mai ales după Conciliul Vatican II (1962-1965)¹³. Tendințele de fărâmițare și secularizare s-au accentuat și în sânul confesiunilor protestante.

Creștinismul din Estul Europei, în special cel din Balcani, s-a confruntat până în secolul al XIX-lea cu ocupația otomană, întemeierea statelor independente conducând la apariția Bisericilor Ortodoxe autocefale (Sârbă, Bulgară, Română, Greacă, Albaneză)¹⁴. De obicei, în Europa de Est, împărțirea confesională a statelor s-a realizat pe criterii etnice. Adesea, așa cum s-a întâmplat în Transilvania, fiecare națiune a aderat la o anumită confesiune. Românii ortodocși ardeleni nu au aderat la ideile Reformei, în timp ce sașii au îmbrățișat luteranismul, iar ungurii calvinismul.

În secolul al XX-lea nazismul și comunismul au devenit ideologii conducătoare în multe țări europene, ajungându-se la relații de persecuție și tensiuni cu bisericile creștine din toate confesiunile. Persecuția împotriva credinței dublată de secularizarea societății s-a manifestat diferit în Europa Centrală și de Est. Dacă în Republica Democrată Germană, Cehia și Estonia secularizarea a fost puternică, în țări precum România, Croația sau Polonia, la finalul dictaturii comuniste, societățile erau în mod covârșitor majoritar creștine.

Biserica Ortodoxă Rusă a trecut între 1917-1988 printr-o epocă de persecuție și distrugere fără precedent în istorie. Regimul bolșevic a emis o serie de decrete, prin care a lovit Biserica în mod direct, confiscând averile bisericești, arestând peste 50 de ierarhi și peste 15000 de preoți, monahi, călugărițe și laici angajați în viața bisericii. Au fost închise mănăstiri (din 1037 de mănăstiri în 1917 au mai rămas 673 în 1920), iar în 1939 mai erau deschise doar 100 de biserici, fiind activi doar 4 episcopi în întreaga Rusie. Mănăstirea profanată din insulele Solovki din Marea Nordului a devenit un adevărat sanctuar al martirilor, fiind deportați și în

¹³ Pentru situația catolicismului după Conciliul Vatican II cf. Hubert Kirchner, *Die römisch-katholische Kirche vom II. Vatikanischen Konzil bis zur Gegenwart*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1996. O sintetică istorie a Bisericii Romano-Catolice între secolele XVI-XX oferă Emil Dumea, *Istoria Bisericii (secolele XVI-XX)*, Iași, Editura Sapientia, 2015.

¹⁴ Cf. Claudiu Cotan, *Ortodoxia și mișcările de emancipare națională din Sud-Estul Europei în secolul al XIX-lea*, București, Editura Bizantină, 2004. Aceste mișcări de emancipare națională și bisericească au condus la tensiuni între exarhatul bulgar de la Constantinopol, a cărui autonomie a fost recunoscută în 1870 de autoritățile turce, și Patriarhia Ecumenică. După alegerea primului exarh, Antim, acesta împreună cu alți episcopi bulgari a declarat autocefalia Bisericii Bulgare 1872. Într-un sinod ținut la Constantinopol în același an s-a condamnat etnofiletismul, iar Biserica Bulgară a fost acuzată de filețism (organizarea Bisericii după principiul național și nu corespunzător teritoriului unui stat) și declarată schismatică. Anularea schismei a avut loc abia în 1945, iar în 1953 Biserica Ortodoxă Bulgară a fost ridicată la rangul de patriarhie. Cf. Hans-Dieter Döppmann, *Kirche in Bulgarien von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München, Biblion Verlag, 2006, p. 51, 52.

mare parte uciși între anii 1920 și 1939 circa un million de creștini¹⁵. O istorie plină de suferință, persecuție și degradare au cunoscut și creștinii din celelalte țări ortodoxe din Europa de Est. În România au trecut prin temnițele comuniste 2398 de preoți (ortodocși – 1725; greco-catolici – 226; romano-catolici – 165), iar într-o monumentală monografie realizată de curând sunt evidențiați 207 martiri ortodocși (din care 96 cu biografii întocmite), 30 romano-catolici și 4 protestanți evanghelici¹⁶. Albania a fost declarată prin constituție, în 1976, primul stat ateu din lume, care nu recunoaștea nici o religie, creștinismul continuând, până la căderea comunismului, doar în clandestinitate¹⁷. În ciuda rapidului proces de secularizare și globalizare, Bisericile Ortodoxe din Europa de Est au cunoscut o dezvoltare fără precedent după căderea regimurilor comuniste.

Statisticile realizate în ultima sută de ani în această zonă a Europei ne furnizează date foarte interesante. Dacă în 1910 în Europa de Est circa 89% din populație era creștină, în 2010, după persecuțiile crude și teroarea comunistă, procentul creștinilor se ridică la 84%. În topul țărilor cu majorități creștine absolute se numără România (98%), Polonia și Moldova (96%), Ungaria (87%), Slovacia (85%), Ucraina (84%), Bulgaria (83%) și Rusia (82%). Procentele pierdute de creștinism se regăsesc în creșterea agnosticilor cu aproape 7%, a islamului de la 4 la 6% și a ateilor de la 0 la 1,5%. Cele mai dezcreștinate țări din spațiul central și est-european sunt Cehia (57% creștini) și Bielorusia (73% creștini). Țările cu cei mai mulți creștini în anul 2010 sunt Rusia (115 milioane), Ucraina (38 milioane), Polonia (36 milioane) și România (20 milioane)¹⁸.

Dacă aruncăm o privire asupra Europei de Nord, remarcăm faptul că numărul agnosticilor a crescut foarte mult de la 1,4% în 1910, la 12% în 2010. Acest aspect se regăsește și în numărul creștinilor raportat la totalul populației. Dacă în 1910 circa 98% din populația Scandinaviei, Marii Britanii și Țărilor Baltice era creștină, în 2010 procentul creștinilor a scăzut la 81%. În ciuda unui context istoric diferit față de cel din Europa de Răsărit, remarcăm faptul că procentul creștinilor este similar în Nordul și Estul Europei.

Este însă interesant de observat că această scădere procentuală a creștinilor nu se repartizează uniform. Ea se datorează, de fapt, Marii Britanii și Suediei care, în 2010, numărau 49, respectiv 6 milioane creștini la o populație totală a ambelor țări de circa 71 milioane. În Finlanda, Islanda, Irlanda, Lituania și Norvegia procentul creștinilor este de circa 90%, chiar 95% în Irlanda și Islanda. În schimb, în Suedia unde, în 1910, circa 99% din populație era creștină, în 2010 procentul creștinilor a scăzut la 66%. Deși este o țară mică, Estonia se confruntă cu un proces

¹⁵ Cf. Andrea Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 25-81.

¹⁶ Cf. *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.

¹⁷ Erich Bryner, *Die Ostkirchen vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*, Leipzig, 1996, p. 107.

¹⁸ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, Editors Todd M. Johnson and Kenneth R. Ross, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2009, p. 158-161.

de secularizare și dezbisericire accentuat în ultimii ani, procentul creștinilor situându-se la 72%¹⁹.

Europa de Sud se află ca procent al creștinilor între cea de Nord și cea de Est cu 82% creștini din totalul populației. Sunt țări predominant catolice (cu excepția Greciei), primele ca procent de creștini fiind Malta (98%), Grecia (93%), Croația și Andora (92%), San Marino (91%), Spania, Portugalia și Slovenia cu (90%). Italia număra în 2010 circa 80% creștini, la fel ca și Serbia. Creștinii reprezentau în această parte a Europei circa 97% din populație în 1910²⁰. Scăderea de până la 82% se explică printre altele prin creșterea numărului de agnostici de la 0,2 la 8,7%, a musulmanilor de la 2,7 la 6,6%, precum și a ateilor de la 0 la 2,1%. Statul cu cei mai puțini creștini din această zonă este Macedonia cu doar 64% populație creștină²¹.

În statele Europei de Vest, atât catolice, cât și protestante, secularizarea și tendința de renunțare la autoritatea tradițională a bisericii, inaugurată deja de iluminismul european, sunt dublate de o fervoare religioasă definită azi prin expresia „believing without belonging”. În Franța, de ex, între 1958 și 1990 botezul copiilor proveniți din familii catolice a coborât de la 91% la 51%, iar proporția nunților cu ceremonie catolică a regresat de la 79% la 51%²². Deși avea în 1910 procentual cel mai mare număr de creștini (98,7%), Europa de Vest număra în 2010 circa 71% creștini, marcând astfel, cu peste 17%, cea mai puternică descreștinare din întreaga Europă. În timp ce în țări precum Luxemburg, Elveția, Belgia și Austria numărul de creștini rămâne între 80 și 90% din populație, țările cu cea mai drastică scădere a numărului de creștini în ultima sută de ani sunt Olanda (de la 96% în 1910 la 64% în 2010), Franța (de la 99% în 1910 la 68% în 2010) și Germania (de la 98% în 1910 la 70% în 2010). Diferența de procente este marcată de creșterea cu circa 18% a numărului de agnostici, precum și a musulmanilor de la 0 la 5,9%, cărora li se adaugă ateii cu 2,8 procente. Dacă în 1910 în țările Europei de Vest trăiau 51.000 musulmani, în 2010 numărul acestora a crescut la peste 11.000.000, parte datorită decolonizării, parte prin imigrația recentă.

Din estimările cercetătorilor și trendurile înregistrate în ultimii ani se prognozează o scădere a procentului creștinilor în Europa de Vest în 2020 până la 65,9% din totalul populației prin creșterea numărului agnosticilor și a musulmanilor²³. O discuție cu privire la cauzele și motivele acestei evoluții în Europa este foarte complexă și nu poate fi realizată în articolul de față, mai ales pentru că fiecare regiune sau țară europeană are propriul specific.

¹⁹ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 162-164.

²⁰ În datele pentru 1910 nu intrau teritoriile otomane din Europa sudică (actualmente Albania, Macedonia, părți ale Greciei etc.). De asemenea, nu este indicat numărul creștinilor din Turcia europeană.

²¹ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 166-169.

²² *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*, edited by Hugh McLeod and Werner Ustorf, Cambridge University Press, 2003, p. 3.

²³ *Christianity in its Global Context, 1970-2020 Society, Religion, and Mission, June, 2013*, p. 52, 53. Raport realizat de *Center for the Study of Global Christianity*, Gordon-Conwell Theological Seminary South Hamilton, Massachusetts, USA. În continuare se va cita *Christianity*.

Creștinismul în America de Nord – caracteristici și statistici

America de Nord²⁴ este astăzi continentul cu cei mai puțini creștini din lume, aproximativ 283 milioane²⁵. Evoluția creștinismului a fost diferită în Statele Unite, Canada și Mexic. În timp ce Mexicul a fost un bastion al catolicismului de sorginte spaniolă de-a lungul întregii sale istorii, creștinismul din Statele Unite și Canada a fost mult mai divers și a îmbrățișat valorile democrației, libertății de expresie, individualismului și economiei de piață²⁶, caracterizându-se prin pluralitatea confesiunilor creștine.

În timp ce în Europa secolului al XVI-lea avea loc înfruntarea între catolicism și protestantism, primii misionari europeni păseau pe teritoriul actual al Statelor Unite ale Americii și Canadei exportând contrastul european catolic-protestant²⁷. Adevărata colonizare a teritoriilor nord-americane a început în primul deceniu al secolului al XVII-lea, francezii catolici debarcând în Arcadia în 1604 (în anul 1608 Samuel de Champlain a întemeiat Quebecul), iar englezii anglicani întemeind Virginia, în 1607. Puțin mai târziu, olandezii reformați au întemeiat colonii puritane, iar în Maryland și-au găsit refugiul catolicii englezi²⁸. Acestora li s-au adăugat minorități religioase persecutate în Europa (quakeri, frați moravi, menoniți *et alii*), precum și germanii luterani pietști. În 1619 au fost aduși în Virginia primii sclavi din Africa, pentru eliberarea cărora au luptat, încă de la început, grupuri minoritare precum quakerii sau menoniții.

William Penn (1644-1718), întemeietorul coloniei Pennsylvania, aderent al mișcării quakerilor, a dezvoltat aici, pentru prima oară în istorie, un model de conviețuire pașnică a confesiunilor religioase: „Nici un grup religios nu putea pretinde în mod automat un statut exclusiv, spre deosebire de toate celelalte colonii, unde o anumită Biserică a continuat să pretindă avantaje oficiale chiar dacă era minoritară. Aceasta era prima colonie care a dezvoltat modelul specific al religiei Statelor Unite ale Americii moderne”²⁹.

În contrast cu misiunile spaniole din America Latină sau cu cele franceze din Noua Franță, în America de Nord protestanții englezi nu au căutat, în mod imediat,

²⁴ Deoarece creștinismul din Mexic are o istorie comună cu cel din Caraibe și America de Sud, îl vom prezenta la capitolul dedicat Americii Latine.

²⁵ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 190. Este vorba de Statele Unite ale Americii și Canada, fără Mexic. În mod ciudat Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *Christianity 2016: Latin America and Projecting Religions to 2050*, în: „International Bulletin of Mission Research”, vol. 40 (2016), p. 26, prezintă doar un număr de 229 de milioane de creștini pe continentul nord-american.

²⁶ Pentru o comparație detaliată a modului în care formele de creștinism s-au dezvoltat în cele trei state menționate a se vedea Mark A. Noll, *Das Christentum in Nordamerika*, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2000, p. 202-218.

²⁷ Hughenoții, refugiați protestanți persecutați în Franța, au ajuns în Carolina de Sud în anii 60 ai secolului al XVI-lea. Cf. Mark A. Noll, *op.cit.*, p. 65.

²⁸ Cf. Mark A. Noll, *op. cit.*, p. 65, 66.

²⁹ Diarmaid MacCulloch, *Istoria creștinismului. Primii 3000 de ani*, traducere de Cornelia Dumitru și Mihai-Silviu Chirilă, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 661. Pentru detalii privitoare la colonizarea creștină din secolele XVI-XVII cf. Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 292-296.

convertirea la creștinism a popoarelor indigene³⁰. În special reformații s-au implicat pentru impregnarea valorilor creștine în societate, element care a marcat creștinismul american până azi. Venirea metodiștilor în secolul al XVIII-lea și accentuarea slujirii sociale a adus un alt element definitoriu. În timpul războiului de independență față de Marea Britanie (1775-1783) în toate cele 13 colonii majoritar protestante existau doar 50 de biserici catolice și câteva așezări iudaice, în timp ce reprezentanți ai altor religii erau aproape necunoscuți³¹. Tot în această perioadă apar primele comunități creștine afro-americane și are loc o răspândire fără precedent a metodiștilor (de la 30 de comunități în 1780 la nu mai puțin de 19.883 în anul 1861) și a baptiștilor (de la 460 de comunități în 1780 la nu mai puțin de 12.000 în anul 1860)³². Situația era similară și în Canada. În 1867, anul obținerii autonomiei, Canada avea patru provincii dintre care trei erau majoritar protestante, iar Quebecul, regiunea vorbitoare de franceză, era majoritar catolic³³.

Secolul al XIX-lea a adus cu sine o fragmentare a protestantismului, născându-se confesiuni precum *Churches of Christ*, *Disciples of Christ*, *Seventh-day Adventist Church*, *Church of the Nazarene*, *Church of God* etc., care numără astăzi, în Statele Unite, fiecare în parte, milioane sau sute de mii de adepți. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea asistăm la o creștere substanțială a numărului de catolici din Statele Unite, care au ajuns să numere 12 milioane în 1906 (în 1776 erau doar 25.000 de catolici). În jurul anului 1900 valul de imigranți europeni depășea 800.000 pe an, o pătrime fiind catolici din Irlanda și Germania, dar și din Italia, Polonia, Franța și Spania³⁴. Catolicii au avut un succes extraordinar în America datorită școlilor și universităților de prestigiu întemeiate. Emigrația, libertatea de expresie, separarea dintre stat și biserică, voluntarismul și participarea la viața politică și socială au condus la o răspândire a valorilor creștine în societate, marcată însă în a doua jumătate a secolului al XX-lea de secularizare și îndepărtarea multor americani de instituțiile ecleziastice.

În urma misiunilor unor călugări ruși din secolul al XVIII-lea sunt formate primele comunități ortodoxe în Alaska. Vinderea acesteia Statelor Unite ale Americii de către Rusia, în 1867, a condus la existența unei prime comunități ortodoxe compacte în America de Nord. Între 1870 și 1920 misiunea ortodoxă s-a extins asupra întregului continent, iar valul emigraționist de greci, ruși, sârbi, români, bulgari, ucraineni, macedoneni etc, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a contribuit, substanțial, la creșterea numărului acestora. Deși în 1970 a fost întemeiată Orthodox Church of America (OCA), recunoscută doar de Patriarhia Moscovei, astăzi există în America 13 jurisdicții diferite, iar statisticile cu credincioșii ortodocși variază între 2 și 7 milioane³⁵. Nu doar Bisericile Ortodoxe,

³⁰ Diarmaid MacCulloch, *op.cit.*, p. 656.

³¹ Mark A. Noll, *op.cit.*, p. 81.

³² *Ibidem*, p. 89, 91.

³³ Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 440.

³⁴ Mark A. Noll, *op.cit.*, p. 131-133.

³⁵ Cf. Gabriel-Viorel Gărdan, *Episcopia Ortodoxă Română din America – parte a ortodoxiei americane*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

ci și cele vechi orientale și-au creat prin imigrație comunități puternice în America de Nord, printre acestea numărându-se Biserica Siriană de Răsărit (nestoriană), Biserica Jacobită Siriană de Apus și Biserica Apostolică Armeană³⁶.

Diversitatea creștină în America și complexitatea realității religioase și schimbările acesteia sunt imposibil de cuprins în această scurtă expunere, astfel că ne vom rezuma la o prezentare statistică a creștinismului american și a tendințelor acestuia. Spre a avea măcar o vagă idee despre această complexitate menționez că în *Encyclopedia of American Religions* (1996), J. Gordon Melton enumeră zece confesiuni protestante, care includ 19 denominațiuni presbiteriene, 32 luterane, 36 metodiste, 37 anglicane, 60 baptiste și 241 penticostale³⁷. Catolicii, în ciuda loialității față de Roma, se caracterizează prin sub-grupe teologice, culturale, rasiale și lingvistice diferite³⁸.

Între 1970 și 2010 numărul de creștini a scăzut procentual atât în Canada (de la 94.5% din totalul populației în 1970 la 69.4% în anul 2010, cu o prognoză spre 66.0% în 2020), cât și în Statele Unite (de la 90.9% din totalul populației în 1970 la 80.1% în anul 2010, cu o prognoză spre 78.1% în 2020). În 2010 populația creștină a Americii de Nord număra 283 de milioane, iar în 2020 se estimează că vor fi 288 milioane de creștini, dintre care 263 vor trăi în Statele Unite, iar restul în Canada³⁹.

În ultimele decenii se observă o tendință de părăsire a religiei pe continentul nord-american. Dacă în 1970 numărul agnosticilor se ridica la 4.7% din populație, în 2020 se prognozează că vor ajunge la 15.9%⁴⁰. Tendințele de neafiliere la vreo religie sunt în creștere între tinerii americani, deși numărul ateilor sau al agnosticilor militanți rămâne scăzut (între cei 15,9% circa 14% s-au descris prin expresia „nothing in particular”). În același timp, la zeci de procente dintre creștinii catolici și protestanți se observă tendințe de a amesteca în credința creștină o serie de credințe și practici orientale (reîncarnarea, yoga) sau de factură New Age⁴¹.

Creștinismul în America Latină

Anul 2014 a reprezentat pentru creștinismul din America Latină o piatră de hotar, deoarece pentru prima dată în istorie o altă regiune decât Europa a ajuns să numere cei mai mulți creștini din lume. Dacă în 1900 America Latină avea de șase ori mai puțini creștini decât Europa, în 2016 a ajuns să numere aproximativ 581 de milioane de creștini, în timp ce în Europa trăiau 559 de milioane⁴².

³⁶ Numărul exact al membrilor acestor confesiuni nu este cunoscut. Nestorienii sunt aproximativ 50.000, însă numărul armenilor și al jacobitelor nu sunt indicate în statisticile la care am avut acces. Cf. Erich Bryner, *op.cit.*, p. 115-127.

³⁷ Pentru o prezentare a apariției și istoriei acestor mișcări a se vedea Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 444-458.

³⁸ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 190.

³⁹ *Christianity...*, p. 15, 62, 63.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁴¹ Pentru o analiză detaliată a acestei realități cf. Michele Dillon, *Christian Affiliation and Disaffiliation in the United States: Generational and Cultural Change*, în Stephen Hunt (ed.), *Handbook of Global Contemporary Christianity. Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, Leiden/Boston, Brill, 2015, p. 346-365.

⁴² Cf. Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *op.cit.*, p. 22-29.

Istoria creștină în America Latină este la fel de veche ca și colonizarea europeană, care după faza caraibică (1492-1520) a continuat cu cea continentală (1521-1573). Spania și Portugalia și-au împărțit teritoriile începând cu 1494 (Tratatul de la Tordesillas), stabilind ca Estul Braziliei de azi să rămână portughezilor, iar restul continentului spaniolilor. Religia majoritară absolută a fost catolicismul, misiunea sau cucerirea spirituală a noilor teritorii fiind încredințată ordinelor cerșetore catolice: franciscanii (din 1493), dominicanii (din 1510), augustinienii-eremiți (din 1563) cărora li s-au adăugat iezuiții din 1567⁴³. Spre deosebire de Canada și SUA, a căror populație creștină este formată din emigranți, în America Latină populația creștină s-a format din marea masă a indigenilor și din amestecul acestora cu coloniști europeni și sclavi aduși din Africa⁴⁴.

La fel ca și pe alte continente ale lumii, procesul încreștinării în primele două secole de colonizare nu fost unitar. În America Latină existau circa 1400 de triburi și culturi ale indienilor băștinași, ale căror obiceiuri și practici religioase erau dificil de integrat⁴⁵. În timp ce religiile indigene americane ținteau spre obținerea și păstrarea ordinii cosmice, care putea fi tulburată de zeități ale răului și ale întinericului, creștinismul aducea cu sine principii etice ce aveau în centru persoana umană⁴⁶. Astfel, conchistadorii spirituali (*conquistadores espirituales*)⁴⁷ trebuiau să deconstruiască și să reconstruiască o nouă viziune despre lume pe principii creștine. Dumnezeu transcendent și nevăzut al misionarilor le apărea indienilor mai discret și mai îndepărtat în comparație cu zeitățile lor prezente la tot pasul prin apariții, vise și preziceri, iar etica creștină mult mai greu de urmat⁴⁸. Transferul atributelor și competențelor zeităților amerindiene asupra Fecioarei Maria și asupra sfinților a condus la un „politeism” popular funcțional, care a reușit însă asimilarea acestora⁴⁹. În urma interferenței dintre creștinism și religiile indigene au apărut și religii sincretiste precum santeria și voodoo, unde cultul vechilor zei și al strămoșilor a continuat prin cultul sfinților creștini⁵⁰. Schegelberger a identificat mutațiile importante referitoare la atitudinea creștină față de religiile și practicile autohtone latin-americane. Acesta a arătat că după ce inițial s-a vorbit de idolatrie, ulterior s-a folosit conceptul de superstiție, pentru ca azi să se propună conceptul de religiozitate populară, altfel spus de la tedința spre distrugere către toleranță și recunoaștere⁵¹.

⁴³ Hans-Jürgen Prien, *Das Christentum in Lateinamerika*, Evangelische Verlagsanstalt, (Kirchengeschichte in Einzeldarstellungen, IV/6), Leipzig, 2007, p. 109. Cel mai puternic ordin a fost cel al franciscanilor, care numărau 282 de convente în 1582.

⁴⁴ Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 74, 75.

⁴⁵ Cf. Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 292.

⁴⁶ Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 112, 113.

⁴⁷ Concept folosit de primul episcop catolic al Mexicului, Juan de Zumárraga (1476-1548). *Ibidem*, p. 117.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 176.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 214.

⁵⁰ Cf. Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 292.

⁵¹ Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 211.

În primii 150 de ani de colonizare populația indigenă a pierit în procent de 75%, lucru cauzat de războaiele de cucerire, bolile europene, munca forțată etc. Acest deficit populațional a fost compensat din secolul al XVII-lea prin aducerea de sclavi negri din Africa în America Latină pentru a munci pe plantații⁵². Milioane de negri au fost transportați în Brazilia, de exemplu, unde în 1818 numărul acestora se ridica la mai mult de jumătate din populația totală de 3,8 milioane⁵³.

La începutul secolului al XVII-lea, englezii, francezii și olandezii au ocupat Antilele Mici din estul Mării Caraibelor, realizând prima breșă protestantă în monolitul catolic, care era America Latină până atunci⁵⁴. După ce, la începutul secolului al XIX-lea, aproape toate statele moderne de azi și-au obținut independența de sub stăpânirea spaniolă, mai apoi au optat pentru separarea dintre biserică și stat: Columbia (1853), El Salvador (1871), Mexic (1873), Guatemala (1879), Honduras (1880), Brazilia (1890), Nicaragua (1894) și Ecuador (1906)⁵⁵.

Cooperarea economică a acestor state cu marile puteri europene a condus la intrarea pe scena istoriei latin-americane a cultelor protestante și neo-protestante. Astfel, în 1807, metodiștii au început misiunea în Haiti, primul stat independent în America Latină (1804). La Rio de Janeiro (1819) și Buenos Aires (1829) au fost sfințite primele biserici necatolice din America de Sud de către englezi⁵⁶. Tensiunile și conflictele dintre protestanți și catolici erau adesea prezente, cel mai evident gest de respingere a protestantismului arătându-se în deseale arderi publice ale edițiilor protestante ale Bibliei de către catolici. Deși existau numeroase misiuni protestante, numărul aderenților era foarte mic. În Chile, de exemplu, țara cu cea mai puternică prezență protestantă în secolul al XIX-lea, în 1907 protestanții reprezentau doar 1% din totalul populației⁵⁷.

În secolul al XX-lea catolicii au căutat să se adapteze la transformările societăților latin-americane și să articuleze o viziune creștină socială. Migrația în masă din rural în urban a condus la enorme diferențe sociale, biserica implicându-se în lupta pentru dreptate socială. După Conciliul Vatican II (1962-1965) partide democrat-creștine au câștigat alegerile prezidențiale (Chile, 1964 și Venezuela, 1968). Dezvoltarea teologiei eliberării a apărut în singurul continent creștin și sărac, în același timp, ca un răspuns la experiențele opresive la care au fost expuși cei săraci, rămânând din anii 60 și până azi semnificativă, în ciuda criticilor care i s-au adus⁵⁸.

⁵² Martin Lindhardt and Jakob Egeris Thorsen, *Christianity in Latin America. Struggle and Accommodation*, în: *Handbook of Global Contemporary Christianity. Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, edited by Stephen Hunt, Brill, Leiden/Boston, 2015, p. 168.

⁵³ Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 333.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 149.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 308.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 311.

⁵⁷ Martin Lindhardt and Jakob Egeris Thorsen, *op.cit.*, p. 172.

⁵⁸ Pentru o prezentare sintetică a istoriei teologiei eliberării din anii 1960 până azi cf. João Chaves, *Latin American Liberation Theology. The Creation, Development, Contemporary Situation of an On-Going Movement*, în: *Handbook of Global Contemporary Christianity. Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, edited by Stephen Hunt, Brill, Leiden/Boston, 2015, p. 113-128.

Începând cu 1910 penticostalii au început misiunea în America Latină, mai întâi în Chile și Brazilia, iar apoi în Mexic și alte state. Accentul pus de aceștia pe vindecările spirituale era în rezonanță cu religiozitatea populară sud-americană, dar și faptul că oamenii cu puțină educație și statut social jos au putut ocupa poziții de conducere în comunitățile penticostale au condus la o explozie a creșterii numărului acestora în anii 1970-1980⁵⁹.

Marele istoric bisericesc de origine germană al Americii Latine, Hans-Jürgen Prien, concluzionează astfel investigațiile făcute de-a lungul întregii vieți asupra istoriei creștine din aceste ținuturi:

Historicul poate să constate cu mirare că mesajul Evangheliei în America Latină și Caraibe în ciuda pervertirii complete de către cei care l-au adus, sub forma cuceririi violente, misiunii forțate, legate cu o civilizare apuseană și însoțite de sclavie, muncă forțată, discriminare rasială și etnocid, precum și de toate formele moderne de exploatare și depozitare de pământ, a prins rădăcini în populația indigenă și în afro-americanii luați în sclavie și urmașii lor, precum și în populațiile mixte, fiind legat de un spectru larg de religiozitate populară⁶⁰. În toată această istorie biserica catolică și-a păstrat fața dublă de colonizator opresor, dar și de voce a celor disperați⁶¹.

În anul 2016 existau în America Latină 581 de milioane de creștini⁶², numărul catolicilor depășind 80% și în multe țări 90% din totalul lor. În Brazilia trăiau, în 2010, aproximativ 180 de milioane de creștini, în jur de 75% catolici, iar în Mexic aproximativ 105 milioane de creștini, peste 90% catolici⁶³. În Guatemala, El Salvador, Honduras și Nicaragua mai mult de o treime din populație este protestantă, în Brazilia 24% și în Chile 20%⁶⁴. Interesant este și faptul că numărul agnosticilor din America de Sud este de numai 10 milioane la o populație totală de 397 de milioane, adică sub 2%⁶⁵. Estimările arată că în anul 2025 în America Latină vor trăi aproximativ 628 milioane de creștini, dar continentul cu cea mai numeroasă populație creștină va fi Africa cu aproximativ 704 milioane de creștini⁶⁶.

Spre deosebire de Europa occidentală, cetățenii Americii Latine, care au aderat la valorile moderne ale libertăților personale și de expresie, nu au devenit mai puțin credincioși. Statisticile arată că creștinii catolici participă la misă săptămânal, în proporție de 40-60%, în majoritatea țărilor latin-americane, iar secularizarea se manifestă în sensul „catolic, în propriul meu fel”⁶⁷.

⁵⁹ Pentru detalii privitoare la dezvoltarea penticostalismului în America Latină a se vedea Martin Lindhardt and Jakob Egeris Thorsen, *op.cit.*, p. 179-182.

⁶⁰ Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 437.

⁶¹ O. E. González and J. L. González, *Christianity in Latin America – A History*, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 2008, p. 63.

⁶² Cf. Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *op.cit.*, p. 26.

⁶³ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 187.

⁶⁴ Martin Lindhardt and Jakob Egeris Thorsen, *op.cit.*, p. 183.

⁶⁵ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 188. O statistică pe țări a prezenței creștine și a repartizării confesionale în America Latină în anul 2000 oferă Hans-Jürgen Prien, *op.cit.*, p. 424-426.

⁶⁶ Cf. Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *op.cit.*, p. 26.

⁶⁷ Martin Lindhardt and Jakob Egeris Thorsen, *op.cit.*, p. 185, 186.

Creștinismul în Africa

Africa este continentul care a cunoscut în ultimul secol cele mai mari schimbări religioase și cea mai dinamică evoluție a creștinismului. Diversitatea creștină este atât de puternică încât se vorbește despre „creștinismele africane” la plural⁶⁸. Dacă în 1910 doar 9% din populația Africii era creștină, până în anul 2010 procentul creștinilor a crescut la 48,3%, în special prin convertiri de la religiile populare africane. În 2010 compoziția religioasă a Africii era următoarea: 48.3% creștini, 41.7% musulmani și 8.7% religii populare⁶⁹. Estimările pentru anul 2020 arată faptul că dintr-o populație de aproximativ 1,278,199,000 locuitori ai Africii, în jur de 630,644,000 vor fi creștini, ceea ce reprezintă aproximativ 49.3% din întreaga populație a continentului⁷⁰.

Istoria creștină a Africii este complexă și diferită de la regiune la regiune, dacă nu de la țară la țară. În primele șase secole după Hristos, Nordul și Nord-Estul Africii s-au numărat printre zonele creștine majoritare prin excelență. În urma invaziei musulmane din secolul al VII-lea, Africa de Nord a fost treptat islamizată, astfel încât, azi, doar 4,7% din populație mai este creștină, iar peste 90% este islamică⁷¹. Înceștinarea Africii sub-sahariene a început o dată cu ocupația portugheză în secolele XV-XVI și a continuat de-a lungul celor următoare. Din secolul al XVII-lea portughezilor li s-au alăturat în cuceriri și misiune în special englezii, francezii, olandezii, dar și danezii, suedezii, belgienii, italienii și germanii⁷². Înceștinarea continentului s-a realizat, mai întâi, pe coasta vestică, unde coloniștii europeni au întemeiat circa 30 de forturi, fiind urmată de partea sudică și cea răsăriteană. După înceștinarea regiunilor de coastă procesul s-a întins și asupra interiorului continentului, marile orașe fiind primele supuse misiunii. Catolici și protestanți și-au disputat teritorii de misiune în funcție de puterea colonizatoare sub care activau. După o primă etapă a misiunilor realizate de confesiunile istorice, începând cu secolul al XVIII-lea au început campaniile misionare organizate de asociații creștine și societăți de misiune, continuate apoi de mișcările neo-protestante. Înceștinarea triburilor și a popoarelor africane a fost foarte mult condiționată de acceptarea creștinismului de către liderii lor politici. Astfel, adoptarea creștinismului de către împăratul Radana I al Madagascarului, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a influențat definitiv evanghelizarea întregii insule⁷³.

Puternica prezență a englezilor în Africa în secolul al XIX-lea și teama celorlalte puteri europene de a pierde total influența asupra continentului au condus

⁶⁸ Cf. Adriaan van Klinken, *African Christianity. Developments and trends*, în: *Handbook of Global Contemporary Christianity. Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, edited by Stephen Hunt, Brill, Leiden/Boston, 2015, p. 131.

⁶⁹ *Christianity...*, p. 22.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 22.

⁷¹ O excepție este Egiptul unde creștinii copti numără în jur de 10% din numărul populației. Cf. *Ibidem*, p. 28.

⁷² Cf. Klaus Hock, *Das Christentum in Afrika und dem Nahen Osten*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2005, p. 34.

⁷³ Cf. Klaus Hock, *op.cit.*, p. 102, 103.

la *Conferința de la Berlin asupra Africii* (1884-1885), unde s-a decis împărțirea continentului în sfere de influență. Procesul s-a încheiat în 1912 când britanicii au primit regiunile din Nord-Estul și Sudul Africii, francezii Nord-Vestul, iar italienii, nemții, spaniolii, portughezii și belgienii mici regiuni de-a lungul coastelor africane sau în centrul acesteia. Cele 60 de națiuni ale Africii fac parte din 4 comunități lingvistice: engleza, franceza, portugheza și araba, reflectând astfel istoria colonială a continentului, care la rândul ei este strâns legată de cea religioasă⁷⁴. Misiunile pornite din Europa, America sau Asia au condus la crearea unor denominațiuni creștine după modelul celor de origine, adaptate însă la realitățile sociale, politice și culturale africane. Contrareacția a fost crearea unor „biserici independente” în Africa, reunite azi în *Organizația Bisericilor Africane Instituite* (în engleză OAIC)⁷⁵.

Toată această istorie schițată doar în liniile majore a condus la o diversitate creștină în Africa, asupra căreia ne vom apleca pe regiuni. Astfel, în cele ce urmează vom prezenta situația creștinismului în următoarele regiuni: Africa de Nord, Africa de Sud, Africa de Vest, Africa Centrală și Africa de Est.

Africa de Nord este musulmană în mod absolut cu excepția Egiptului (unde trăiesc aproximativ 8 milioane de creștini copti) și a Sudanului (unde trăiesc aproximativ 2 milioane de creștini)⁷⁶. În Algeria, Maroc și Tunisia numărul acestora este de sub 1%. În contrast total cu această realitate este Africa de Sud, o regiune dominată net de statul Africa de Sud, unde procentul creștinilor este de peste 80%. Namibia are peste 90% creștini (majoritatea protestanți), iar Botswana peste 70%. În această parte a Africii, în rândul populației albe de origine europeană se află cel mai mare procent de agnostici de pe continent, procentul lor urmând să ajungă în 2020 la circa 5,4% din populație⁷⁷.

În Africa de Vest doar 1,7% din populație era în 1910 creștină, pentru ca în 2010 procentul creștinilor să atingă 36,5%. Această regiune separă nordul african musulman de sudul african creștin. În Gambia, Guineea, Mali, Mauritania și Niger mai puțin de 5% din populație este creștină, în timp ce Ghana și Togo vor depăși, în 2020, procentul de 50% creștini. Cea mai mare țară din regiune este Nigeria care, la o populație estimată de 203 milioane în 2020, va număra aproximativ 95 de milioane de creștini. Tot în această regiune, în anul 1970, romano-catolicii reprezentau cea mai mare confesiune creștină, numărând 7,1% din întreaga populație. În anul 2010 protestanții au depășit procentual atât romano-catolicii, cât și independenții neo-protestanți, reprezentând 12,9% din totalul populației⁷⁸. Pentru 2020 se

⁷⁴ Din cauza spațiului restrâns nu putem enumera aici cele 60 de state și regiunile lingvistice cărora le aparțin. Acestea pot fi găsite în *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 110.

⁷⁵ Pentru o prezentare a acestei organizații a se vedea *A Handbook of Churches and Councils. Profiles of Ecumenical Relationships*, World Council of Churches, Geneva, 2006, p. 103-109.

⁷⁶ Față de numărările oficiale numărul acestora este indicat diferit de confesiunile din care fac parte. În același timp există și fenomenul creștinilor ascunși, care nu își declară oficial apartenența la creștinism de teama persecuțiilor.

⁷⁷ *Christianity...*, p. 28-31.

⁷⁸ În anul 2006 în Nigeria existau 20,5 milioane protestanți, 19,5 milioane anglicani, 18,7 milioane catolici și 26,4 milioane independenți. Cf. *A Handbook of Churches and Councils*, p. 178.

estimează că musulmanii vor reprezenta 52,2% din populația acestei regiuni, iar creștinii 37,1%, în timp ce religiile populare vor scădea la 10,3%. Această regiune rămâne un spațiu de tensiuni și violențe cauzate de grupuri etnice și religioase, persecuțiile împotriva creștinilor fiind foarte prezente în Nigeria⁷⁹.

În statele Africii Centrale creștinismul s-a impus abia în secolul al XX-lea. Dacă în 1910 doar 1,1% din populație era creștină și 94,5% îmbrățișau religii populare africane, în 1970 creștinii numărau 73,9% din populația zonei, cu o creștere estimată până în 2020 la 83,3%. Cea mai populată țară central africană este Republica Democrată Congo, fiind urmată de Angola, Camerun și Ciad. Estimările pentru anul 2020 arată că, în R.D. Congo, din cei 85 milioane de locuitori, aproximativ 81 de milioane vor fi creștini, adică 95,1%. În celelalte țări menționate procentul creștinilor este estimat pentru același an astfel: Angola – 23 milioane creștini dintr-o populație totală de 24 de milioane (93,5%), Camerun – 14 milioane creștini dintr-o populație de 24 milioane (59,6%), Ciad – 5 milioane creștini dintr-o populație de 14 milioane (35,8%). În Ciad populația majoritară este musulmană în procent de 55,9%, iar în Camerun sunt 20% musulmani. În toate țările Africii Centrale creștinii romano-catolici sunt majoritari⁸⁰.

Africa de Est a cunoscut, de asemenea, masive transformări religioase în ultimul secol. Dacă în 1970 doar 49,4% din populația acestei regiuni era creștină, pentru 2020 se estimează un procent de 67% creștini. Dacă în Burundi sau Ruanda numărul de creștini va depăși în 2020 procentul de 93%, iar în Zambia vor fi 88%, în Somalia nu vor fi nici măcar 1% creștini. Cea mai mare comunitate creștină din Estul Africii este cea catolică, urmată de protestanți și de creștinii „ortodocși” etiopieni. Printre țările cu peste 30 de milioane de creștini se numără Etiopia, Kenya, Tanzania și Uganda⁸¹. În Egipt, Etiopia și Eritrea există până azi Bisericele Vechi Orientale care păstrează tradițiile primului mileniu creștin.

Creștinismul african cunoaște așadar o complexitate enormă, fiind de la începutul existenței sale pe acest continent sursă de reconciliere, dar și sursă de conflict, multe din războaiele civile din Africa post-colonială având subtonuri și supratonuri denominaționale⁸². Creștinismul african cunoaște azi o creștere a tendințelor fundamentaliste, dar și a procesului de „africanizare”, conturat în accentuarea dinamicii Sfântului Duh și a experienței religioase imediate, dar și în promovarea unei teologii contextuale și practice, distanțate de categoriile și conceptele europene aduse și impuse de-a lungul secolelor. În același timp asistăm la o fărâmițare confesională, care este dublată de integrarea în asociații și conferințe creștine pan- sau regional-africane. Dialogul cu islamul, realizat până acum mai mult în mod practic, mai mult trăit decât reflectat, cunoaște unele dezvoltări instituționale precum *Programul pentru relațiile creștino-musulmane din Africa*⁸³.

⁷⁹ *Christianity...*, p. 32, 33.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 26, 27.

⁸¹ *Ibidem*, p. 24, 25.

⁸² *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 111.

⁸³ Cf. Klaus Hock, *op.cit.*, p. 222-227.

Globalizarea accentuată, migrația transcontinentală, formarea unei diapore globale și procesele de transformare interculturală crează o dinamică a istoriei creștinismului african ale cărei urmări nu pot fi prezise astăzi⁸⁴. Este, de asemenea, de remarcat diferența fundamentală față de creștinismul european, care se confruntă cu secularizarea, marginalizarea și privatizarea, în timp ce în Africa asistăm la o implicare tot mai mare a acestuia în sfera publică și în dialogul politicienilor⁸⁵.

Creștinismul în Asia

Deși creștinismul s-a răspândit puternic în Asia, abia în urma misiunilor creștine începând cu secolul al XVI-lea, care au fost strâns legate de colonialismul și imperialismul european, nu trebuie să uităm că pe acest continent, la Ierusalim, s-a întemeiat Biserica, iar din primele secole creștine au existat creștini în Vestul Asiei și în India. Astăzi, două dintre țările asiatice, Filipine (aprox. 86 milioane creștini) și China (aprox. 68 milioane creștini), se numără între primele șapte țări cu numărul cel mai mare de creștini din lume. Numărul estimat al creștinilor din zona Asia-Pacific era în 2010 de 286 milioane⁸⁶, continentul asiatic depășind astfel numeric creștinii din America de Nord, estimați în anul 2010 la 266 milioane⁸⁷. Estimările pentru anul 2020 indică 420 milioane de creștini în Asia, acesta fiind continentul cu cea mai mare creștere a populației creștine, în special prin convertiri. Cu toate acestea, creștinismul este numeric doar a șasea religie a Asiei după: islam, hinduism, budism, agnosticism și religiile populare ale Chinei⁸⁸.

Istoria creștină a Asiei este foarte complexă și diversă, pentru o expunere coerentă a acesteia fiind nevoie de prezentarea fiecărei țări în parte, datorită specificului misiunilor creștine și a contextului social, politic, cultural și religios diferit. Istoria creștină a ultimei jumătăți de mileniu în Asia începe cu expediția portughezilor, care au ocolit Capul Bunei Speranțe ajungând în India în 1498 și navigând mai apoi de-a lungul coastei chineze în 1513. Misiunile lor au adus cu ele încercarea de a impune credința catolică, dar lipsa puterii militare a blocat răspândirea creștinismului în teritorii mai largi⁸⁹.

Istoria creștină a fiecărei țări din Asia este unică, de aceea în articolul prezent vom schița în mod exemplar doar marile coordonate ale misiunilor creștine în cele mai importante țări. Spre exemplu în China, după misiunile nestorienilor din secolele VII-XIII, în 1245 sunt atestați primii franciscani, iar din secolul al XVI-lea marele misionar iezuit italian Matteo Ricci a reușit să întemeieze mari comunități creștine. Din secolul al XVII-lea până în secolul al XX-lea epocile de înflorire a

⁸⁴ Cf. Klaus Hock, *op.cit.*, p. 6.

⁸⁵ Cf. Adriaan van Klinken, *op.cit.*, p. 137.

⁸⁶ Estimările sunt foarte diferite, deoarece un alt centru de estimare a religiilor lumi indică pentru anul 2010 aproximativ 352 milioane creștini în Asia. Cf. *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 134.

⁸⁷ *The Global Religious Landscape. A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*, December 2012, p. 18. Raport realizat de Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life (Washington D.C., USA).

⁸⁸ *Christianity...*, p. 34, 35.

⁸⁹ Diarmaid MacCulloch, *op.cit.*, p. 618, 619.

misiunilor creștine au alternat cu cele de persecuție sau chiar expulzare a misionarilor, așa cum s-a întâmplat în anii 1922-1927 sau 1966-1979. Din 1979 s-au redeschis bisericile creștine, numărul creștinilor fiind în continuă creștere⁹⁰. Dacă în 1970 erau mai puțin de un milion de creștini în China, ceea ce reprezenta cam 0,1% din întreaga populație, estimările arată că în 2020 vor fi 147 milioane creștini în China, ceea ce va reprezenta 10,6% din populația totală a țării⁹¹. Chiar și în Macao, fostă colonie portugheză până în 1999, astăzi regiune administrativă a Chinei, numărul creștinilor se ridică la doar 5% din populație (formată din 540.000 de rezidenți), adică 24.000 catolici și 4.000 protestanți⁹².

În India, prezența creștinilor Sfântului Toma în Kerala, încă din primul secol al erei creștine, a fost continuată de nestorieni și, mai apoi, din secolul al XVI-lea, după venirea portughezilor, de franciscani, dominicani și, ulterior de iezuiți. Din Goa misionarii catolici au întemeiat diocese în întreaga Indie, de-a lungul secolelor următoare, astfel că, în 1914, din cei 3,5 milioane creștini indieni cam două treimi erau catolici. Preluarea puterii de către britanici, în India, în 1857, a condus la deschiderea țării pentru misionarii protestanți. Deja în 1706 regele danez Christian al IV-lea trimisese primii misionari protestanți de origine germană⁹³. În 2006 existau în India aproximativ 18 milioane de catolici, 19 milioane de protestanți, 3,3 milioane de creștini tomiți și 15 milioane de independenți⁹⁴. Se estimează că în 2020 vor fi în India 67 milioane de creștini⁹⁵, așadar mai puțin de jumătate față de China, având în vedere faptul că populația celor două țări va fi atunci aproximativ egală.

În Asia teologia creștină s-a întâlnit cu marile religii orientale – budismul, hinduismul, confucianismul, daoismul, șintoismul, jainismul etc. –, dar și cu religiile și tradițiile tribale. Această pluralitate religioasă, caracteristică și altor continente, a necesitat un efort enorm de adaptare a creștinismului și de integrare a unor valori, de multe ori, greu de reconciliat. Spre exemplu, problema castelor a rămas până azi în multe din tradițiile creștine ale Indiei nerezolvată⁹⁶. Abia treptat s-a născut

⁹⁰ Cf. Ying Fuk-tsang, *Mainland China*, în Peter C. Phan (ed.), *Christianities in Asia*, (Blackwell guides to global Christianity), Blackwell Publishing Ltd, 2011, p. 149-170.

⁹¹ *Christianity...*, p. 36.

⁹² Cf. Lo Lung-kwong, *Taiwan, Hong Kong, Macau*, în Peter C. Phan (ed.), *Christianities in Asia*, (Blackwell guides to global Christianity), Blackwell Publishing Ltd, 2011, p. 190.

⁹³ Cf. Friedrich Huber, *Das Christentum in Ost-, Süd- und Südostasien sowie Australien*, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2005, p. 88-108.

⁹⁴ Cf. *A Handbook of Churches and Councils*, p. 248.

⁹⁵ *Christianity...*, p. 38.

⁹⁶ Așa-numiții paria sau cei fără de castă, autodefiniți ca dalit (asuprit, supus), o populație supusă în sistemul de caste indian unor discriminări aproape inumane din punctul de vedere al valorilor europene, au suferit atât umilințele sistemului castelor, dar și în comunitățile creștine care au preluat și păstrat elemente din sistemul castelor, de ex. împărțășania separată a acestora dintr-un alt potir decât cel din care se împărțășeau cei din castele superioare. Teologi daliți l-au identificat însă pe Hristos cu daliții, el a suferit și i-a slujit pe ceilalți, așa cum au făcut și daliții, dar prin puterea sa a transformat și a biruit lumea. Drept urmare, biruința lui Hristos asupra răului dă și daliților dreptul și puterea de a transforma sistemul castelor. Astfel, această teologie poate fi asemănată cu teologia eliberării din America Latină sau cu „teologia coroanei de spini” din Japonia. Cf. Friedrich Huber, *op.cit.*, p. 61, 62.

conștiința că creștinismul nu trebuie să distrugă celelalte religii, ci să le împlinească⁹⁷.

În Japonia misionarii portughezi s-au bucurat de un mare succes în secolul al XVI-lea, numit chiar „secolul creștin”⁹⁸, estimându-se că în urma misiunilor iezuiților existau peste 300.000 de convertiți. Însă disputele dintre iezuiți și franciscani, dublate de disputele politice și economice dintre Japonia și coroana portugheză l-au condus pe Tokugawa Iyemitsu (1623-1651) să-i alunge pe europeni din țară și să reprime, prin persecuții sângeroase, orice urmă de creștinism⁹⁹. Abia în secolul al XIX-lea Japonia a acceptat sosirea a noi misionari catolici, ortodocși și protestanți, promulgându-se libertatea religioasă. Cu toate acestea, numărul creștinilor din Japonia este în descreștere în ultimii cincizeci de ani, estimându-se că în 2020 vor fi doar 2,5 milioane creștini dintr-o populație totală de 124 milioane de locuitori¹⁰⁰.

Filipinele sunt singurul stat asiatic în care creștinismul este majoritar. La sfârșitul secolului al XX-lea circa 90% din populație era creștină, iar dintre aceștia 80% erau catolici. Acest lucru se datorează ocupației spaniole a insulelor (1521-1898)¹⁰¹, iar mai apoi celei americane (1898-1946), care a acceptat misiunile protestante, acestea continuând și după obținerea independenței¹⁰². În 2006 existau 68 milioane catolici, 5 milioane protestanți, iar independenți 18 milioane¹⁰³. În anul 2020 se estimează că populația creștină a Filipinelor va atinge 100 de milioane¹⁰⁴.

O regiune întru totul neglijată în expunerile istoriei creștine a Asiei este Siberia, care ocupă partea de Nord a continentului. Siberia a fost ocupată de Rusia prin colonizare, din secolul al XVI-lea până în secolul al XX-lea, ceea ce a condus la răspândirea creștinismului ortodox în Nordul Asiei. În timp ce populațiile turcmene și mongole ale Siberiei erau în mare parte musulmane, între 1896 și 1914 au fost colonizați peste 4 milioane de țărani ruși ortodocși în Siberia¹⁰⁵. Cu toate acestea, populațiile nerusești din Siberia formau încă majoritatea, păstrându-și obiceiurile, cultura și credința islamică. În perioada bolșevică Uniunea Sovietică a început un puternic proces de asimilare a ne-europenilor, de rusificare și de propagandă antimusulmană, care a culminat în 1939 cu interzicerea tribunalelor islamice¹⁰⁶. Unele grupuri etnice precum koriacii și nenecii au rămas fidele vechilor

⁹⁷ Cf. *Ibidem*, p. 39-63.

⁹⁸ Cf. Mark R. Mullins, *Japan*, în Peter C. Phan (ed.), *Christianities in Asia* (Blackwell guides to global Christianity), Blackwell Publishing Ltd, 2011, p. 199.

⁹⁹ Diarmaid MacCulloch, *op.cit.*, p. 634, 635. Referitor la misiunea iezuitului Franciscus Xavier în Japonia cf. Jonathan Hill, *op.cit.*, p. 300, 301, 308, 309.

¹⁰⁰ *Christianity...*, p. 36.

¹⁰¹ Deși au fost proclamate posesiuni spaniole de către Magellan, trupele spaniole au rămas acolo în mod stabil abia după 1565.

¹⁰² Cf. Friedrich Huber, *op.cit.*, p. 149-167.

¹⁰³ Cf. *A Handbook of Churches and Councils*, p. 298.

¹⁰⁴ *Christianity...*, p. 40.

¹⁰⁵ *Sibirien*, în: „Der Brockhaus in fünfzehn Bänden”, Band 13 (1999), p. 30, 31.

¹⁰⁶ David K. Fieldhouse, *Die Kolonialreiche seit dem 18. Jahrhundert*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1998, p. 292-296.

tradiții și ocupații șamanice¹⁰⁷. În urma misiunilor creștine desfășurate în această regiune încă din secolul al XVI-lea, astăzi creștinismul ortodox este majoritar, iar cea mai mare minoritate religioasă este cea islamică, care număra în 2006 circa 8% din totalul populației Federației Ruse, urmată de hinduși (1%) și budiști (1%)¹⁰⁸.

Toate prognozele și estimările arată o creștere semnificativă a numărului creștinilor din Asia în următorii ani, estimându-se în 2020 aproximativ 420 milioane creștini, în special prin convertiri. Cu toate acestea, creștinismul va rămâne numeric tot a șasea religie a Asiei¹⁰⁹. Populația creștină în Pakistan, Bangladesh, Myanmar, Indonezia, Malaezia, Cambodgia, Laos, Thailanda, Mongolia, Taiwan și Japonia va rămâne foarte redusă în continuare. În India, Sri Lanka, Vietnam, Hong Kong și Macao, deși creștinii sunt o minoritate, totuși vor rămâne influenți în multe sectoare ale societății. Deși unele estimări indică pentru 2020 un număr de 147 milioane de creștini în China¹¹⁰, alte prognoze sunt mai rezervate, indicând astăzi 30 milioane de creștini neoficial declarați¹¹¹. Atât în China, precum și în Japonia și în alte state asiatice există minorități ortodoxe în urma misiunilor rusești și a migrației populației¹¹².

În ceea ce privește catolicismul, asistăm la așa-numita „misiune inversă” din Asia către Europa, prin faptul că bisericile Asiei trimit astăzi clerici și misionari în Europa secularizată. În același timp, conferințele episcopale catolice din Asia propun dialogul cu respectul față de religiile și culturile Asiei, fără a pierde însă din vedere vestirea evangheliei. Cea mai mare creștere numerică în următorii ani este estimată pentru mișcările penticostale din Asia, care, prin accentuarea lui Hristos ca mântuitor, vindecător și rege ce va veni, dar și prin sublinierea darurilor Sfântului Duh – în special glosolalia, vindecarea și exorcismele (așa-numita „Evanghelie a prosperității”) – răspund cel mai bine nevoilor economice, emoționale și spirituale ale asiaticilor¹¹³.

Creștinismul în Australia și Oceania

Regiunea lărgită care cuprinde Australia, Noua Zeelandă și insulele din Pacific grupate în trei regiuni (Melanezia, Micronezia și Polinezia) formează cultural și geopolitic continentul Oceania, deși în alte accepțiuni Australia împreună cu Papua Noua Guinee și Tasmania sunt numite geografic continentul Australia. Dincolo de aceste delimitări geografice sau culturale, această grupă insulară din Pacific, numită Oceania, număra peste 7500 de insule, dintre care 2100

¹⁰⁷ *Populații siberiene*, în: „Enciclopedia Universală Britanica”, vol. 14/2010, p. 152.

¹⁰⁸ *A Handbook of Churches and Councils*, p. 442.

¹⁰⁹ *Christianity...*, p. 34, 35.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 36.

¹¹¹ Peter C. Phan, *Conclusion: Whither Asian Christianities?*, în Peter C. Phan (ed.), *Christianities in Asia*, (Blackwell guides to global Christianity), Blackwell Publishing Ltd, 2011, p. 255, 256.

¹¹² Asupra misiunii ortodoxe ruse în China a se vedea Daniel H. Bays, *A New History of Christianity in China*, Blackwell Publishing, 2012, p. 209-216.

¹¹³ Cf. Peter C. Phan, *op.cit.*, p. 260.

sunt locuite¹¹⁴, numărul de locuitori fiind estimat pentru anul 2020 la aproximativ 42 milioane de locuitori. Regiunea poate fi împărțită din punctul de vedere al istoriei creștinismului în două zone: 1. Australia și Noua Zeelandă, țări colonizate cu populație majoritar europeană; 2. celelalte insule din Pacific unde populațiile băștinașe formează până astăzi majoritatea. Creștinismul din insulele Pacificului și Australia se caracterizează prin trei elemente importante: moștenirea misionară în insule; tradițiile denominaționale translate de coloniștii europeni în Australia și Noua Zeelandă și misionarismul printre aborigenii Australiei și maorii Noii Zeelande¹¹⁵.

Insulele Oceaniei au fost descoperite în parte începând din secolul al XVI-lea, dar explorarea lor sistematică și mai apoi colonizarea au luat avânt din secolul al XVIII-lea. Epoca colonială din Oceania inițiată de pretenția Olandei de suveranitate asupra Noii Guineei de Vest (1828) a luat sfârșit abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, când state precum Marea Britanie, Franța, Olanda, Australia sau SUA au oferit independență statelor insulare din Pacific¹¹⁶. Prezența acestor state a influențat confesional și răspândirea creștinismului, așa cum s-a întâmplat pretutindeni în lume.

În urma misiunilor creștine în insulele Pacificului procentul creștinilor era, în anul 1910, de 78,5%, acesta crescând până în 1970 la circa 92,5% datorită convertirilor în masă de la religiile tradiționale oceanice la creștinism, mai ales în Melanezia, Micronezia și Polinezia. Totuși, din 1970 până în 2020 se estimează o scădere a procentului de creștini până la 73,3% datorită procesului de secularizare din Australia și Noua Zeelandă, care numără mai mult de 2/3 din populația Oceaniei, dar și micșorării numărului de convertiri de la religiile populare oceanice¹¹⁷.

În Australia, de departe cea mai mare țară din zonă (15,8 milioane creștini în 2010)¹¹⁸, descoperită în 1606 și numită inițial Noua Olandă, apoi folosită de englezi, din 1788, drept colonie pentru condamnați, încă de la început au activat misionari anglicani, urmați abia din 1820 de preoți catolici pentru irlandezii colonizați sau emigrați aici. Tot în secolul al XIX-lea au venit pe continent misiuni congregaționaliste, luterane, metodiste și baptiste, urmate de cele harismatice și penticostale în secolul al XX-lea. Băștinașii australieni nu au fost însă atrași la creștinism datorită modului brutal în care au fost tratați de colonizatori, în 1981 mai existând doar 144.665 băștinași din circa un milion¹¹⁹. Din cele 20 de milioane de australieni, în 2006 circa 79% erau creștini: catolici 5,4 milioane, anglicani 3,8 milioane, protestanți 2,8 milioane, ortodocși 773.000 și independenți 964.210¹²⁰.

¹¹⁴ Ozeanien, în: „Der Brockhaus in fünfzehn Bänden”, Band 13 (1999), p. 331, 332.

¹¹⁵ Katharine Massam, *Christian churches in Australia, New Zealand and the Pacific, 1914-1970*, în: *The Cambridge History of Christianity, Vol. 9: World Christianities c.1914-c.2000*, Edited by Hugh Mcleod, Cambridge University Press, 2008, p. 253, 254.

¹¹⁶ Ozeanien, în: „Der Brockhaus in fünfzehn Bänden”, Band 13 (1999), p. 332.

¹¹⁷ Christianity..., p. 64.

¹¹⁸ *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 197.

¹¹⁹ Cf. Friedrich Huber, *op.cit.*, p. 289-292.

¹²⁰ Cf. *A Handbook of Churches and Councils*, p. 234.

Prezența Bisericilor Ortodoxe în Australia s-a concretizat de-a lungul mai multor valuri migraționiste din Europa în secolul XX. Între 1952 și 1971, numărul ortodocșilor a urcat rapid, iar astfel în 1971 ortodoxia număra aproape 340.000 adepți sau 2,6 la sută din populația Australiei. Cele mai mari biserici ortodoxe erau în 2006 cea greacă (374.571), macedoneană (48.085), sârbă (39.971) și rusă (39.970). Bisericile Ortodoxe reprezentau 2,7 la sută din populația Australiei¹²¹.

Noua Zeelandă a cunoscut o istorie creștină similară Australiei, în sensul anexării ei de către britanici în 1840 și colonizării cu populație europeană engleză, cărora li s-au adăugat mai apoi italieni, polonezi și olandezi. Biserica Anglicană a fost inițial majoritară în țară, dar astăzi este depășită de cea catolică, fiind urmată de presbiterienii calvini. După anul 1940 a existat și o destul de masivă imigrație ortodoxă din Europa (în special macedoneni și sârbi), dar și apariția mișcărilor penticostale, cu succes mai ales printre maori, băștinașii neozeelandezi¹²².

În Australia și Noua Zeelandă, care numărau, în 1970, procentual, 93,4% creștini, datorită procesului rapid de secularizare se estimează o scădere a procentului acestora până la 65,6% în 2020, acesta devenind, astfel, inferior oricărei regiuni a Europei în același an. Ortodoxia și alte confesiuni neoprotestante vor înregistra creșteri numerice, în mod special datorită imigrației¹²³.

În celelalte insule ale Pacificului răspândirea creștinismului a început din secolul al XVII-lea, prin misionari izolați. La începutul secolului al XX-lea populația din insulele Microneziei și Polineziei se considera a fi creștină, în timp ce în Melanezia procesul încreștinării era mai lent¹²⁴. Cu toate acestea, Melanezia (formată din cinci națiuni insulare, dintre care cele mai mari sunt Papua Noua Guinee și Fiji) a cunoscut în secolul XX o spectaculoasă transformare: dacă în 1910 circa 83,3% din populație practica religii populare, în 1970 aproximativ 87,3% era creștină datorită unui efort misionar fără precedent. Se estimează că în 2020 procentul creștinilor va urca la 92,3% din totalul populației. În Papua Noua Guinee se estimează că în 2020 circa 8 milioane din totalul de 8,4 milioane al populației vor fi creștini, catholicismul reprezentând cea mai mare confesiune cu 1,9 milioane, dar protestanții împreună fiind majoritari¹²⁵.

Micronezia este formată din șapte mici națiuni insulare, dintre care cele mai mari sunt Guam (180.000 locuitori în 2010) și Micronezia (113.000 locuitori în 2010). În anul 1970 procentul creștinilor se ridica în acest grup insular la 95,5 %, fiind prognozată o ușoară scădere procentuală în 2020 până la 93,1%. Majoritatea creștinilor din aceste insule sunt romano-catolici, fiind urmați de protestanți¹²⁶.

¹²¹ Cf. Trevor Batrouney, *Orthodoxy in Australia: Current and Future Perspectives*, RMIT University, November 2010, p. 2 (Mulțumesc lui Vicențiu Dumitru pentru punerea la dispoziție a acestei informații).

¹²² *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 196.

¹²³ *Christianity...*, p. 66.

¹²⁴ Katharine Massam, *Christian churches in Australia, New Zealand and the Pacific, 1914-1970*, în: *The Cambridge History of Christianity*, vol. 9: *World Christianities c.1914-c.2000*, Edited by Hugh McLeod, Cambridge University Press, 2008, p. 255, 256.

¹²⁵ *Christianity...*, p. 68.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 70.

Polinezia este formată din nouă națiuni insulare, dintre care Polinezia Franceză este cea mai mare, cu 273.000 locuitori în 2010. Aceste insule formează procentual cea mai încreștinată regiune din întreaga lume, cu 98,1% populație creștină în 1970 și cu o estimare de 96,1 pentru 2020. Majoritatea populației creștine din Polinezia este protestantă, congregaționaliștii și metodiștii fiind primele confesiuni ca număr¹²⁷.

Concluzii

În timp ce protestanții abia se organizau în Europa secolului al XVI-lea, misionarii catolici răspândeau deja credința creștină în cele două Americi, Africa și Asia. Misionarii creștini care i-au însoțit pe colonizatorii europeni au răspândit Evanghelia pe toate continentele. Mesajul creștin a trebuit însă inculturat și adaptat la noile realități culturale, sociale și religioase ale celorlalte continente. Procesul de încreștinare a fost pretutindeni, mai ales în primele decenii, marcat de lumini și umbre, adesea impus cu sabia și mai rar primit liber, din convingere. Inițiat mai întâi de ordinele catolice sprijinite de Spania și Portugalia și continuat de nou născutele confesiuni protestante europene, procesul încreștinării altor continente a condus la exportarea diviziunilor din Europa și în celelalte spații.

În același timp, trebuie să remarcăm faptul că în multe state creștinismul a avut un efect pozitiv prin valorile morale transmise societăților străine de ele. În fiecare continent pot fi remarcate diferențe nu doar între regiuni, ci chiar între țări și în interiorul aceleiași țări. Această situație face imposibilă o prezentare sintetică a realității creștine din lume, care să ia în considerație aspectele particulare fiecărei țări sau regiuni. În anul 2014, pentru prima dată în istorie, un alt spațiu decât Europa, anume America Latină, a devenit din punct de vedere numeric regiunea geografică cu cei mai mulți creștini din lume. Acest eveniment istoric confirmă de fapt o mutație fundamentală a centrului de greutate al creștinismului din nordul global (Europa și America de Nord) către sudul global (America Latină, Africa și Asia). Dacă în 1910 circa 80% dintre creștinii din întreaga lume trăiau în nordul global, în 2010 majoritatea s-a mutat în sudul global, unde trăiau deja 59% dintre creștinii lumii. În 2020 se prognozează că în sudul global vor trăi 66% dintre creștini, iar în 2025 Africa va deveni continentul cu cea mai numeroasă populație creștină, circa 704 milioane¹²⁸.

În urma misiunilor și a colonizării din ultimele secole confesiunea creștină cea mai răspândită și numeroasă în lume este catolicismul care număra, în 2016, circa 1,2 miliarde credincioși, urmată de protestanții istorici (evangelici luterani, reformați calvini) împreună cu anglicanii care numărau 549 milioane credincioși, apoi de neoprotestanți cu 537 milioane credincioși și de ortodocși cu 283 milioane credincioși, între care sunt incluși și membrii din bisericile vechi orientale¹²⁹.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 72.

¹²⁸ Cf. Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *op.cit.*, p. 26.

¹²⁹ Cf. *Ibidem*, p. 25, 26.

Comunitățile ortodoxe sunt astăzi răspândite pe toate continentele lumii, pe de o parte, datorită misiunilor ortodoxe, precum cele realizate de Biserica Ortodoxă Rusă în Asia și America și de Patriarhia Alexandriei în Africa, iar, pe de altă parte, datorită migrației populației ortodoxe din țările est-europene în toate regiunile lumii¹³⁰.

În 1910 populația lumii se ridica la 1,7 miliarde, dintre care 612 milioane erau creștini, 392 milioane practica religii populare chineze, 223 milioane erau hinduși, iar 220 milioane erau musulmani. Într-o sută de ani, în 2010, numărul locuitorilor pământului s-a ridicat la 6,9 miliarde, dintre care circa 2,3 miliarde erau creștini, 1,5 miliarde musulmani și 948 milioane hinduși¹³¹. Estimările pentru anul 2020 arată pentru primele trei religii ale lumii următoarea situație: din cei 7,6 miliarde de oameni de pe terra 2,5 miliarde vor fi creștini, 1,8 miliarde musulmani și 1 miliard hinduși¹³². Analiza acestor date indică faptul că dacă ponderea creștinilor și a hindușilor a fost stabilă între 1910-2010 (creștini în lume între 33-34%, iar hinduși între 12-13%), procentul populației islamice a crescut de la 12,6% în anul 1910 la 22,4% în 2010. Prognozele pentru anul 2050 mențin creștinismul din punct de vedere numeric ca prima religie a lumii cu 3,4 miliarde (35,9% din populația lumii), în timp ce musulmanii vor atinge 2,6 miliarde (24,7%)¹³³.

¹³⁰ Biserica Ortodoxă Română are comunități în Europa de Vest și America de Nord, dar și în Turcia, Siria, Venezuela, Japonia și Australia.

¹³¹ Cf. *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, p. 7.

¹³² Cf. *Christianity...*, p. 13.

¹³³ Cf. Todd M. Johnson, Gina A. Zurlo, Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, *op. cit.*, p. 24, 25.